

Aurelius Augustinus

Leven in hoop

Preken over teksten uit de brieven
aan de christenen in Rome en Korinte

[*Sermones de scripturis* 151-162B]

Ingeleid, vertaald en van aantekeningen voorzien
door Joke Gehlen - Springorum, Vincent Hunink,
Hans van Reisen en Annemarie Six - Wienen

 DAMON

Inhoud

Inleiding	7
Stad van Dido	8
Augustinus en Carthago	10
Oktober 417: de <i>sermones</i> 151-156	11
<i>Sermones</i> 151-152	12
<i>Sermones</i> 153-156	14
Op zoek naar achtergronden: eerste pelagiaanse controverse	18
Romeinen 7,15-8,17	20
Moeilijke Paulus	22
De brief aan de Romeinen	24
De brieven aan de Korintiërs	25
Moeilijke Augustinus? Visies op Paulus' omgang met de wet	26
Waarde en betekenis	29
Over deze vertaling	30
Praktische informatie	
1. Eerste voetnoot	32
2. Schriftcitaten en -verwijzingen	31
3. Paragraafnummers en tussenkopjes	32
4. Afbeelding	32
5. Gebruikte afkortingen in literatuurverwijzingen	33
6. Gebruikte afkortingen van de bijbelboeken (met de afkorting van niet gelijklopende boeken van de Latijnse vertalingen tussen haakjes)	33
7. Lijst van behandelde bijbelteksten	34
8. Tabel van preeknummers	34
Literatuur	
1. Latijnse tekstitgaven	36
2. Vertalingen	36
3. Achtergrondliteratuur	37

Leven in hoop

Sermo 151	Overwinningstaal	41
Sermo 152	Drie wetten	51
Sermo 153	Zonde over overtreding	63
Sermo 154	Ik doe niet wat ik wil	77
Sermo 154A	Goed leven en eeuwig leven	93
Sermo 155	De Geest volgen	99
Sermo 156	De wet begeleidt, de Geest leidt	116
Sermo 157	Leven in hoop	134
Sermo 158	Liefde blijft	141
Sermo 159	Het smaakt naar meer	151
Sermo 159A	Liefde verbindt	160
Sermo 159B	Boos uit barmhartigheid	173
Sermo 160	Beroem je op de Heer	199
Sermo 161	Liefde sluit angst uit	209
Sermo 162	Twee soorten ontucht	222
Sermo 162A	Geniet van elkaars gaven!	230
Sermo 162B	Kromme laster	250
	Register op bijbelteksten	253

Inleiding

Bijna veertig jaar lang heeft Augustinus (354-430) in het Noord-Afrikaanse Hippo Regius de geloofsgemeenschap als predikant gediend. In het jaar 391 bracht hij in deze havenstad aan Evodius een vriendschappelijk bezoek. Zijn faam was hem daarbij vooruitgesneld. Als tijdens een viering bisschop Valerius bij de gelovigen zijn nood klaagt over de gespannen verhoudingen met andere christenen in de stad en hulp zoekt ter versterking van de pastorale arbeid, wordt Augustinus door aanwezigen naar voren geschoven en ontvangt hij tegen zijn wil ter plekke de priesterwijding.¹

Valerius draagt Augustinus meteen op zich daadwerkelijk met de prediking bezig te houden. De pasgewijde priester weet daaraan toch een jaar lang te ontkomen. Eerst vraagt hij studieverlof aan om zich uitvoerig en diepgaand met de Heilige Schrift bezig te houden.² Dat verzoek wordt ingewilligd. Vanaf Pasen 392 neemt Augustinus het dan op zich te preken in aanwezigheid van de eigen bisschop. Dit is in de kerken van het westen in die tijd zeer uitzonderlijk.

De bejaarde Valerius treft intussen maatregelen om zijn nieuwe priester voor de geloofsgemeenschap in Hippo te behouden. In 395 schrijft hij in het geheim een brief aan de Carthaagse bisschop Aurelius, die daar in 391 tot bisschop is gewijd. Valerius verzoekt hem om Augustinus te laten wijden tot bisschop met recht van opvolging (*coadiutor*). Aurelius stemt daarin toe en nog in hetzelfde jaar ontvangt Augustinus de bisschopswijding van Megalius. Valerius sterft nog geen jaar later in 396 en wordt direct door Augustinus opgevolgd. Die blijft bisschop van Hippo tot aan zijn dood op 28 augustus 430. Hij heeft er dan dus bijna de helft van zijn leven gewoond.

1 Vgl. *Sermo* 355,2 en Possidius, *Vita Augustini*, 3-5. Voor de Nederlandse vertaling zie Van Bavel 1999, 236-237 en Van Bavel 1986, 27-33. Voor volledige bibliografische gegevens zie de literatuurlijst achter de inleiding

2 Vgl. *Epistula* 21. Zie Van Bavel 1986, 180-184.

De opgravingen van Hippo Regius liggen vlakbij het tegenwoordige Annaba in het uiterste noordoosten van Algerije. Voor het zo beslissende vriendschappelijke bezoek had Augustinus indertijd vanuit zijn vaderstad Thagaste in het zuidoosten ongeveer 75 kilometer moeten afleggen. Daar had hij zijn ouderlijk landgoed achtergelaten, waarop hij drie jaar eerder in 388 met enkele dierbare vrienden een religieuze leefgemeenschap had gesticht. Het familiebezit en de dierbare contacten ten spijt zou Augustinus nog maar één keer in zijn geboorteplaats terugkeren, in het jaar 414.³

Toch mag men daaruit niet concluderen dat Augustinus altijd in de eigen bisschopsstad verbleef. Wie de bisschop daar thuis wilde treffen, had eigenlijk zoals in alle andere steden met een bisschop de grootste kans in de periode rond het jaarlijks paasfeest. Pasen vierde elke bisschop in principe thuis. Tijdens de paasnacht werden immers talrijke mensen gedoopt en voor het eerst tot de viering van de eucharistie toegelaten.⁴ De nacht van Pasen vormde het middelpunt van het liturgisch jaar en kende allerlei markeringen vanaf veertig dagen ervoor tot en met vijftig dagen erna. Daarbij waren voor de plaatselijke bisschop steeds bijzondere taken en verantwoordelijkheden weggelegd.⁵

Was de paastijd voorbij, dan brak na het pinksterfeest voor bisschoppen het reisseizoen aan om werkbezoeken te brengen aan de buitengebieden van het bisdom of voor collegiaal overleg over actuele problemen van de geloofsgemeenschap. Ook Augustinus begaf zich dan vrijwel elk jaar op pad, of hij dat nu leuk vond of niet. Zijn te dateren reizen als bisschop zijn zorgvuldig in kaart gebracht. Een bestemming prijkt met stip bovenaan: van de drie-endertig tochten ging het maar liefst achttien keer naar Carthago.⁶

Stad van Dido

In vergelijking met Hippo Regius was Carthago een metropool. De schier eindeloze opgravingen zijn tot heden te bewonderen bij de

3 Vgl. Perler 1969, 325-326.

4 Vgl. Schrama 1996, 7.

5 Vgl. Van Zaalén e.a. 2001, 20-25. Over de geloofsvorming in de vroege kerk en de persoonlijke rol van de bisschop daarin zie Hunink e.a. 2008, 13-22.

6 Vgl. Perler 1969, 205-405.

Sermo 151¹*Overwinningstaal**Help mij*

[1] Wat ons uit de Heilige Schrift is voorgelezen komt uit een brief van de apostel Paulus. Elke keer als dat wordt voorgelezen ben ik bang dat het verkeerd wordt begrepen, en dat mensen die hun kans schoon zien die kans ook grijpen. Mensen zijn nu eenmaal geneigd tot zondigen en kunnen zich nauwelijks beheersen. Als ze Paulus horen zeggen: “Ik doe niet het goede wat ik wil, maar het kwade wat ik haat,”² dan doen ze het kwade en lijken ze wel boos op zichzelf omdat ze het kwade doen. Ze denken dat ze dan net als de apostel zijn die zei: “Ik doe niet het goede wat ik wil, maar het kwade wat ik niet wil.”³

Maar ja, af en toe wordt deze passage voorgelezen, en vandaag zie ik mij gedwongen om die te bespreken. Anders nemen we op een verkeerde manier gezond voedsel tot ons en maken we er vergif van. Daarom moet u goed opletten, lieve mensen, als ik u vertel wat de Heer mij ingeeft. En wanneer u mij hier of daar ziet worstelen met een moeilijke en duistere passage, help mij dan met uw liefdevolle aandacht.

Willen en niet doen

[2] Bedenk allereerst – dit krijgt u God zij dank met enige regelmaat te horen – dat het leven van de rechtvaardige in dit lichaam een oorlog is, en nog geen overwinning.⁴ Maar eens zal de overwinning in deze oorlog aanbreken. Daarom heeft Paulus oorlogstaal gebruikt maar ook overwinningstaal. Die oorlogstaal hebben we zojuist gehoord: “Ik doe niet het goede, wat ik wil, maar het kwade, wat ik haat. Maar wanneer mijn

1 Schrifttekst: Rom 7,15-25; plaats: Carthago; datum: eind september of begin oktober 417; tekst: M 1700, V 499-506 (= PL 38, 814-819) en Partoens 2008, 11-30. Vgl. Verbraken 1976, 90 en 1991, 485, Partoens 2008, vii-xxii en Lössl 2008, xxiii-lv.

2 Rom 7,19.

3 Rom 7,19 volgens de Latijnse tekst.

4 Vgl. Job 7,1.

daden in strijd zijn met mijn wil, dan erken ik dat de wet goed is.⁵ Ik wil het goede wel, maar het goede doen kan ik niet.⁶ In mijn lichaam zie ik een andere wet. Die voert strijd tegen de wet waarmee mijn verstand instemt en maakt van mij een gevangene van de wet van de zonde, die in mijn lichaam leeft.”⁷ Als u de woorden “strijd voeren” en “gevangene” hoort, dan denkt u toch aan oorlog?

Van overwinningstaal is dus nog geen sprake, maar dat die zal komen leren we van diezelfde apostel als hij zegt: “Het vergankelijk lichaam moet worden bekleed met het onvergankelijke, het sterfelijke lichaam met het onsterfelijke. En wanneer dit vergankelijke lichaam is bekleed met het onvergankelijke, dit sterfelijke met het onsterfelijke” – hier komt de overwinningstaal – “zal wat geschreven staat in vervulling gaan: ‘De dood is opgeslokt en overwonnen.’”⁸ Dan kunnen de overwinnaars zeggen: “Dood, waar is je strijdlust?”

Ja, dat zullen wij zeggen. Ooit zullen we dat zeggen en dat ooit is niet meer ver weg. Want er rest de wereld niet meer zo veel tijd als er al voorbij is gegaan. Ja, dat zullen we dan zeggen. Maar nu, tijdens deze oorlog, bestaat het gevaar dat deze lezing voor de slechte verstaander de strijdkreet van de vijand wordt en niet die van ons. Een kreet die de vijand aanmoedigt, niet een die hem verslaat. Blijf waakzaam, broeders en zusters, alstublieft, en als u vecht: doorvechten! Als u nog niet vecht zult u niet begrijpen wat ik bedoel. Als u wel vecht zult u het begrijpen. Mijn stem zal hardop klinken, die van u in stilte.

Eerst moet u overwegen wat Paulus schreef aan de Galaten. Dan kan deze tekst goed worden verklaard. Hij schrijft aan gelovigen, aan gedoopten, aan hen van wie door de heilige onderdompeling echt alle zonden vergeven waren. Hij heeft het tegen hen, maar ze zijn nog steeds in gevecht. Hij schrijft: “Ik zeg u dus, laat u leiden door de Geest, dan geeft u niet toe aan de begeerten van het lichaam.”⁹ Hij zei niet: “Dan zult u die niet hebben,” maar: “Dan geeft u er niet aan toe.” En hoe komt dat? Lees verder: “Wat het lichaam begeert is in strijd met de Geest, en wat de Geest begeert is in strijd met het lichaam. Het een

5 Rom 7,15-16.

6 Rom 7,18.

7 Rom 7,23.

8 1 Kor 15,53-55. Vgl. Js 25,8 en Hos 13,14.

9 Gal 5,16.